

Данијела М. Милошевић

АРХИТЕКТУРА ГИМНАЗИЈЕ У СМЕДЕРЕВУ – ИЗМЕЂУ НЕИСТРАЖЕНОСТИ И ПОГРЕШНИХ АТРИБУЦИЈА

Апстракт: Смедеревска Гимназија је нешто више од шест деценија након оснивања, а после многих сељења по недовољно примереним градским објектима, 1934. године добила зграду, наменски пројектовану за сопствене потребе. Подизање гимназијске зграде посебно је актуелизовано почетком двадесетог века када је накратко била и обустављена настава због неусловности школских просторија. Из тог периода доступна су два пројекта која нису изведена. Ауторство зграде смедеревске Гимназије до данас је остало неразјашњено, иако је познато да је пројекат израдила Краљевска банска управа. Фокус рада је отуд усмерен на архитектонску анализу објекта, његово позиционирање у склопу смедеревског градитељског наслеђа, али и међу објекте исте намене који су подигнути у другим градовима Србије у периоду између два рата. Такође, биће размотрено и неосновано атрибуирање објекта архитекти Милораду Рувидићу. Рад се базира на до сада необјављеној архивској грађи, изводима из периодике, дневне штампе и историографске литературе.

Кључне речи: Смедерево, међуратни период, Гимназија, Милорад Рувидић, еkleктицизам.

УВОД

Разноликост, богатство и значај изузетно просперитетног међуратног периода смедеревског градитељства, разматрана је у неколико чланака тематски усмерених ка тумачењу и валоризовању

архитектонског наслеђа овог плодног раздобља¹. Ова разматрања, узевши у обзир чињеницу да је реч о периоду завичајне историје који обилује важним дешавањима на свим друштвеним пољима, почевши од политичког и привредног живота преко архитектонског и урбанистичког развоја те јавног здравља и културе, свакако представљају само почетак свеобухватнијих и детаљнијих истраживања чије резултате тек треба сагледати, анализирати и презентовати широј стручној јавности. На импозантност смедеревског градитељског фонда насталог током треће и четврте деценије двадесетог века већ је указивано у досадашњим прегледним и монографским чланцима који су за тему имали локално архитектонско наслеђе. Интензитет и квалитет градње, као и број подигнутих објеката у релативно кратком временском распону од деценије и по, посматрано са данашњег становишта, заиста је импозантан. Осим грађевина стамбене, угоститељске и занатско-трговинске намене, чија је градња била последица демографских кретања односно значајног пораста броја становника узрокованог свеопштим привредним растом и индустријализацијом града, подигнути су и бројни објекти намењени обављању јавних делатности.² Међу најважнијим грађевинама овог типа, насталим у међуратном периоду, поред Општинског дома архитекте Николаја Краснова, можемо сврстати и зграду Гимназије, дело које је својим положајем и архитектонским склопом дало значајан печат у обликовању ужег градског језгра. Упркос овој чињеници, мора се нагласити да су подробнија изучавања, како она која се тичу самог историјата њеног настанка тако и она која је сагледавају са уметничко-стилског аспекта, изостала. Оваква ситуација резултирала је све чешћим, и у широј културној јавности и у ужој, стручној, неутемељеним атрибуирањем зграде Гимназије најчешће архитекти Милораду

1 В. Касалица, „Архитектонски ансамбл Трга Републике у Смедереву”, *Гласник ДКС бр. 16*, Београд 1992, 168–169; П. Вукоичић, „Трг Републике у Смедереву”. „Генеза урбане форме”, *Споменици Смедеревља и Браничева 1*, Смедерево 1997, 141–181; Д. Срејић, „Архитектура Смедерева од 1918. до 1945. године”, *Смедеревски зборник 2*, Смедерево 2009, 121–143; Д. Милошевић, „Проблеми заштите старог језгра Смедерева”, у: *Стара градска језгра и историјске целине. Проблеми и могућности очувања и управљања*, ур. М. Грозданић и С. Димитријевић Марковић, Београд 2013, 132–144; Иста, „Смедеревско архитектурно наслеђе Николаја Петровића Краснова”, *ЗЛУ Матице Српске 42*, Нови Сад 2014, 231–247; Иста, „Зграда Царинарнице у Смедереву–историјат градње”, *Смедеревски зборник 5*, Смедерево 2016, 173–185.

2 Између осталих и: Зграда Општинског дома (1927), Основна школа Ј. Ј. Змај (1930), Зграда Царинарнице (1932), Силос (1932), Магазин за експортне дуване (1936), Бановинска болница (1938). О овим објектима види више у: Д. Срејић, н. д.; Д. Милошевић, *Смедеревско архитектурно...; Исто, Зграда Царинарнице...; Н. Ђорђевић, Летопис Смедеревског здравства – 150 година болнице у Смедереву*, Смедерево 2017, 100–101.

Рувидићу³ (а у појединим стручним чланцима и архитекти Јованки Бончић Катеринић)⁴. Све ово је представљало додатни подстицај да се досадашња сазнања, накнадним истраживањем, продубе, ревидирају, систематизују, анализирају и детаљно изложе, а у циљу отклањања неаргументованих тврдњи и постављања јаких и чињенично поткрепљених основа које ће омогућити да се даља проучавања одвијају у правилном смеру.

Проналажење расуте и иначе врло оскудне грађе, представљало је највећу потешкоћу током истраживања. У том процесу прегледана је грађа неколико архивских фондова, али са половичним резултатима⁵. Највише података пронађено је у Архиву Југославије где се у фонду Министарства грађевина чувају два пројекта за смедеревску Гимназију (оба неизведена). Истраживање фонда Министарства просвете у овом архиву за сада нису уродила плодом (у погледу откривања аутора пројекта за смедеревску Гимназију), али, како је фонд изузетно обиман, треба их наставити и у будућности. Од велике помоћи били су и годишњи школски извештаји као и тадашња дневна штампа (*Политика*, *Време*, *Правда*) која је врло ревносно преносила сва дешавања која су се тицала подизања нове гимназијске зграде. Занимљиво је да локална штампа није детаљније извештавала о овом догађају. Лист *Глас Подунавља* пренео је само кратку вест којом је најавио лицитацију за дозиђивање зграде Гимназије и вест да је са дозиђивањем завр-

3 Милорад Рувидић (1863–1914) школовао се на Техничком факултету Велике школе у Београду и Краљевској техничкој високој школи у Шарлотенбургу. По окончању школовања вратио се у Србију и запослио у Министарству грађевина. Радио је и као професор Историје архитектуре и Византијског стила на Техничком факултету Велике школе у Београду. Нека од његових најзначајнијих дела су: Официрски дом у Београду (са Ј. Илкићем), Гимназија Св. Сава у Пироту, Кућа Димитрија Крсмановића у Београду, Среско Начелство у Великом Градишту, Смедеревска банка у Београду; Више о М. Рувидићу види у: Д. Живановић, *Милорад Рувидић живот и дело*, Београд 2004.

4 Јованка Бончић Катеринић (1887–1966) прва је жена која је дипломирала архитектуру на мушкој Високој школи у Дармштату. Радила је у Министарству грађевина од 1922. до 1945. године. Као њена најзначајнија остварења издвајају се: Бањска дворана (са Миланом Минићем) и Блатно купатило у Бањи Ковиљачи, пројекат за Банске зграде у Бања Луци, Женска учитељска школа краљице Марије и Ветеринарски факултет у Београду. У Смедереву је, осим пројекта за зграду Гимназије, израдила и пројекте за Царинарницу и зграду за Чиновничке станове. Ниједан њен пројекат у Смедереву није реализован. Више о Јованки Бончић Катеринић види у: Д. Ђурић Замоло, „Грађа за проучавање дела жена архитеката са Београдског Универзитета генерације 1896–1940. године”, *ПИНУС Записи* 5, Београд 1996; Г. Митровић, „Топографија градитељског наслеђа Бање Ковиљаче”, *Гласник ДКС* 23–24, Београд 1999–2000, 99–105; Д. Маскарели, „О делатности архитекте Јованке Бончић Катеринић”, *Лесковачки зборник XLIII*, Лесковац 2003, 217–222; З. Маневић, *Лексикон српских неимара*, Београд 2008, 187; Д. Милошевић, *Зграда Царинарнице...*, 177–180.

5 У Историјском архиву у Смедереву не постоји грађа која се односи на подизање гимназијске зграде. У Архиву Војводине, у фонду Краљевска банска управа, Техничко одељење, такође није пронађена грађа чији предмет би био подизање нове зграде Гимназије у Смедереву.

шено, без опширнијег извештаја⁶. *Дунавски гласник* је посветио само један чланак новој гимназијској згради најављујући освећења темеља⁷.

ЗГРАДА ГИМНАЗИЈЕ – ИСТОРИЈА И АРХИТЕКТУРА

|Сл. 1. Зграда Основне школе подигнута 1904. године, данас лево крило гимназијске зграде
Извор: <https://www.facebook.com/ulicasecanja/photos>

Недостатак адекватних школских објеката, који би просторно и хигијенски задовољили основне услове за несметано спровођење наставе, представљао је један од главних проблема са којима се суочавало школство на простору Смедеревског округа у међуратном периоду. Наравно, ови проблеми нису представљали било какву специфичност Смедерева, већ су били присутни у свим крајевима тадашње српске државе, а постојали су и пре Првог светског рата. Међутим, ситуација се након рата, а услед великих разарања, по питању школских објеката драстично погоршала. Планирање и подизање нових школских зграда, али и саме оправке оних оштећених, текле су изузетно споро и најчешће се на њихову реализацију чекало

⁶ Аноним, „Дозиђивање гимназијске зграде у Смедереву“, *Глас Подунавља* (Смедерево), 21. 1. 1934,3; Аноним, *Наше вести*, *Глас Подунавља* (Смедерево), 30. 12.1934, 4.

⁷ Аноним, *Вести*, *Дунавски гласник* (Смедерево), 5. 5. 1934, 4.

годинама па и деценијама. Ипак, треба нагласити да је, упркос свим проблемима који су махом били економске природе, у међуратном периоду изграђен завидан број школских објеката како на територији самог града (тада вароши) тако и на подручју целог округа⁸. Међу новоподигнутим зградама била је и смедеревска Гимназија на чију се градњу чекало нешто више од шездесет година.

Гимназија је основана 1871. године најпре као дворазредна реалка да би 1912. године била подигнута на степен шесторазредне гимназије, а 1920. на ниво пуне осморазредне гимназије. Од свог оснивања она није имала сопствену зграду, већ је, после двадесетогодишњег сељења⁹, 1894. године смештена у зграду коју је министар у Милошевој влади Антоније Протић (Ђир-Анта) 1826. године подигао и наменио за школу. У овом објекту Гимназија је остала све до 1914. године.¹⁰ За планове о подизању нове гимназијске зграде први пут сазнајемо из годишњег извештаја за 1911/12 годину. У њему се наводи да је садашња грађевина, у којој се одвија настава, стара, са влажним дном и зидовима, да се бука са улице преноси у учионице, да је неосветљена и да је двориште толико мало да једва сви ђаци могу да нађу места за стајање.¹¹ Узевши ово у обзир даље се наводи: „Једном се дошло и до коначне одлуке да се у 1913. год. почне са зидањем нове школске зграде која ће у техничком погледу одговарати по могућству свима сувереним захтевима школске хигијене а зидаће се на таком месту, да ће школска зграда а нарочито игралиште бити тако рећи у шуми, у пољу, те ће гимназија изгледати више као школа у шуми (Wald-shule). Сем ове лепе и здравствене одлике предвиђена је и велика сала за гимнастику, нарочито одељење за школског лекара и што је врло важно: школско купатило“¹². Нама доступни подаци указују да у овом

8 Највише објеката подигнуто је за основне школе. На територији града подигнуте су у међуратном периоду две основне школе и то: Маркићева школа (која је била изузетно руинирана те је срушена и 1931. г. је подигнут нови објекат) и школа на Царини 1926. године. У селима су у периоду од 1913. до 1923. подигнуте школске зграде у: Малом Орашју, Осипаоници, Вранову, Петријеву, Радинцу и Ландолу. Више о овоме види у: Душан Митровић, *Смедерево у Дунавској бановини*, мастер рад, одбрањен на Филозофском факултету у Новом Саду 2012, 23; Исти, *Сто педесет година школе у Лугавчини*, Лугавчина 2015, 84.

9 У школском извештају за 1910/11 годину наведен је говор проф. А. Калмана у коме он каже: „Прва гимназијска зграда срушена је одавно, а била је ту негде где је сада окр. начелство; друга је зграда била где је сада општински суд, а трећа је ова у којој смо ми сада.“

10 Аноним, „Сутра се освешћује камен темељац гимназије у Смедереву“, *Правда*, 6. 5. 1934, 12.

11 Смедеревска Гимназија, *Извештај за школску 1911–1912 годину*, Смедерево 1912, 29–30.

12 Исто.

периоду, тј. 1913. године, а ни у наредним годинама, није дошло до почетка реализације ове идеје иако код појединих историографа наилазимо на такве тврдње (Богдан Несторовић наводи да је градња започета 1913. год. а завршена између два рата).¹³ За сада нема чињеница које би поткрепиле ове исказе. Међутим, познато је да је након рата Смедеревска општина Гимназији привремено уступила на коришћење своју релативно нову зграду Основне школе, подигнуту 1904. године поводом обележавања стогодишњице Карађорђевог устанка (сл. 1).¹⁴

Иако је ово требало да представља само привремено решење, настава за гимназијалце ће се у овој основној школи одвијати наредних петнаест година, до 1929. године када је Краљевска банска управа откупила зграду од Смедеревске општине, а за потребе Гимназије.¹⁵ Како се сваке године број ученика повећавао, временом је и овај објекат постао неадекватан и просторно незадовољавајући. Из тих разлога је општински одбор одлучио да путем експропријације изврши откуп имања браће Рашић које се налазило непосредно уз Гимназију. На овај начин проширено је школско двориште и створени су услови за дозиравање зграде. Планови за ову доградњу израђени су у Краљевској банској управи.¹⁶ Почетак градње обележен је 6. маја 1934. године

13 Б. Несторовић, „Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века”, *Саопштења X*, Београд 1974, 166.

14 Аноним, „Сутра се освећује камен темељац гимназије у Смедереву”, *Правда*, 6. 5. 1934, 12; По решењу Министра грађевина бр. 8937 од 29. новембра 1903. године одржана је 4. јануара 1904. године офертална лицигација за уступање у израду нове основне школе у Смедереву. О овоме види: Аноним, *Службене објаве, Српске Новине*, 1. 1. 1904, 2.

15 За ову намену Краљевска банска управа је издвојила суму од 1.200.000 динара. У овој вредности је Смедеревска општина требало да подигне нову зграду за Основну школу. Међутим, за новоподигнуту зграду Основне школе утрошено је 700.000 динара а остатак од 500.000 уступљен је Гимназији за откуп суседног плаца и за потребе дозиравања. Због овога је дошло до негодовања учитеља који су сматрали да су на тај начин оштећени јер им је одузета зграда Основне школе која је по капацитету доста већа од новоподигнуте, па су они принуђени да и даље раде у старим и трошним објектима јер нова зграда Основне школе не може да прими све ученике. Такође се замерало Општини зашто за суму од преосталих 500.000 динара, коју је уступила Гимназији, није подигла још једну зграду за основну школу. Најгласнији у овим протестима био је угледни учитељ и истакнути просветни радник Аранђел Стефановић који је своје негодовање изразио и чланком у листу Глас Подунавља. Он је отишао и корак даље па је позвао учитеље да бојкотују свечаност која је приређена поводом освећења темеља за дозиравање зграде Гимназије а којој су присуствовали високи представници Министарства просвете и Краљевске банске управе. Опширније о овоме види у: Реална Гимназија у Смедереву, *Извештај за школску 1929–1930*, Ковин 1930, 4; Аранђел Стефановић, „Гимназија и Основна школа”, *Глас Подунавља*, 6. 5. 1934, 2; Аноним, „У албум г. Аранђелу Стефановићу. – Позивање учитеља на демонстративно одсуствовање са свечаности освећења јесте некултуран чин”. *Дунавски гласник*, 12. 5. 1934, 1.

16 Реална Гимназија у Смедереву, *Извештај за школску 1930–1931*, Смедереву 1931, 4.

свечаношћу поводом освећења темеља.¹⁷ Планирано је да нова зграда има 14. учионица, велику свечану дворану, гимнастичку дворану и дворану за цртање као и већи број кабинета и канцеларија¹⁸. Сама зграда била је завршена у септембру, а ученици су већ почетком наредне године, у јануару 1935. били смештени у нове учионице које још нису биле у потпуности сређене. Сви радови (водовод, електричне инсталације, централно грејање и сл.) окончани су у пролеће исте године.¹⁹

|Сл. 2. Арх. Милица Вукшић, Пројекат за нову зграду Гимназије у Смедереву
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

У временском периоду од 23 године, колико је протекло од првог предлога за подизање нове гимназијске зграде 1911. године па до његовог реализовања 1934/35, израђена су три пројекта. Најстарији је датован 4. јуна 1914. године и потписала га је архитекта Милица Вукшић (сл. 2).²⁰

17 Свечаности су присуствовали: Министар просвете др. И. Шуменковић, председник нар. купштине др. К. Кумануди, сенатори К. Тимотијевић и Љ. Видаковић, народни посланици и изасланик Краљевске банске управе. О овоме види у: Државна реална Гимназија у Смедереву, *Извештај за школску 1933–1934. годину*, Смедерево 1934, 9; Аноним, „Освећење темеља за нову зграду Гимназије у Смедереву”, *Правда*, 6. 5. 1934, 8; Аноним, „Јуче је освећен камен темељац Гимназије у Смедереву”, *Политика*, 7. 5. 1934, 5; Аноним, „Освећење темеља нове гимназијске зграде у Смедереву”, *Време*, 7. 5. 1934, 5.

18 Аноним, „Сутра се освећује камен темељац гимназије у Смедереву”, *Правда*, 6. 5. 1934, 12.

19 Аноним, Кроз нашу земљу, *Политика*, 12. 9. 1934, 8; Аноним, „Време“ кроз Бановине, *Време*, 19. 9. 1934, 8; Аноним, Наше вести, *Глас Подунавља* (Смедерево), 30. 12.1934, 4.

20 АЈ,Ф62 – МГ, VII–051 – Гимназија у Смедереву II/3; О архитекти Милице Вукшић нема много података. Зна се да је радила у Министарству грађевина. У списку запослених, који је сачињен 1914. године, наводи се да она у Министарству ради привремено као подинжењер II класе. Такође је познато да је реализовала мање захтевне архитектонске пројекте попут ноћних стражарница код „Голе главе“, Службеништа и код „Св. Илије“, све у Врањском округу. О овоме види у: АС, МГ, Фасцикла 4 (1909–1913); АС, МГ, Фасцикла 5 (1914–1916).

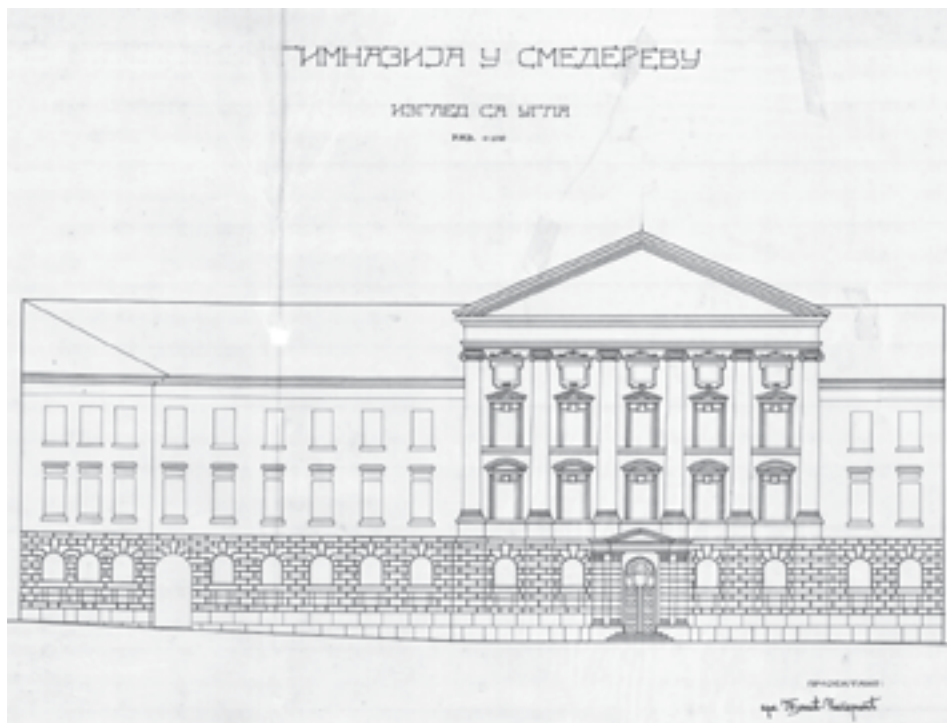

|Сл. 3. Арх. Милица Вукшић, Пројекат за нову зграду Гимназије у Смедереву, основа другог спрата
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

Натпис на пројекту написан је на немачком језику. Објекат је замишљен у духу академизма. Решен је симетрично, са наглашеним централним делом постављеним угаоно, крилима и два бочна ризалита (сл. 3). Предвиђено је да има сутерен приземље и два спрата. Грађевином доминира централни корпус у чијој осовини је постављен главни улаз фланкиран стубовима који носе тимпанон. Док је фасада приземља рустично обрађена и од горњих спратова одвојена танким подеоним венцем, горње површине су обједињене и третиране као једна површина. Централни ризалит је додатно наглашен двома удвојеним лизенама, а међупрозорски простор на другом спрату обогаћен је јонским полустубовима. Исто су замишљени и бочни ризалити, док крила објекта имају наглашене вертикале постигнуте груписањем прозора. У фасадној декорацији примењени су неоренесансни и необарокни елементи.

Други пројекат израђен за зграду Гимназије у Смедереву датован је 9. јуна 1929. године и потписала га је архитекта Јованка Бончић Катеринић. Овај пројекат имао је неколико варијанти које су се међусобно разликовале највише по питању унутрашње организације простора, док је стилско решење фасаде остајало исто.²¹ Као и код претходног решења из 1914. године и овде је планиран изузетно габаритан објекат који би испунио све захтеве за несметано одвијање наставе. Све варијанте пројекта архитектке Бончић Катеринић предвиђају централи корпус грађевине на који се надовезују бочна крила. Најразвијенија

²¹ АЈ, Исто.

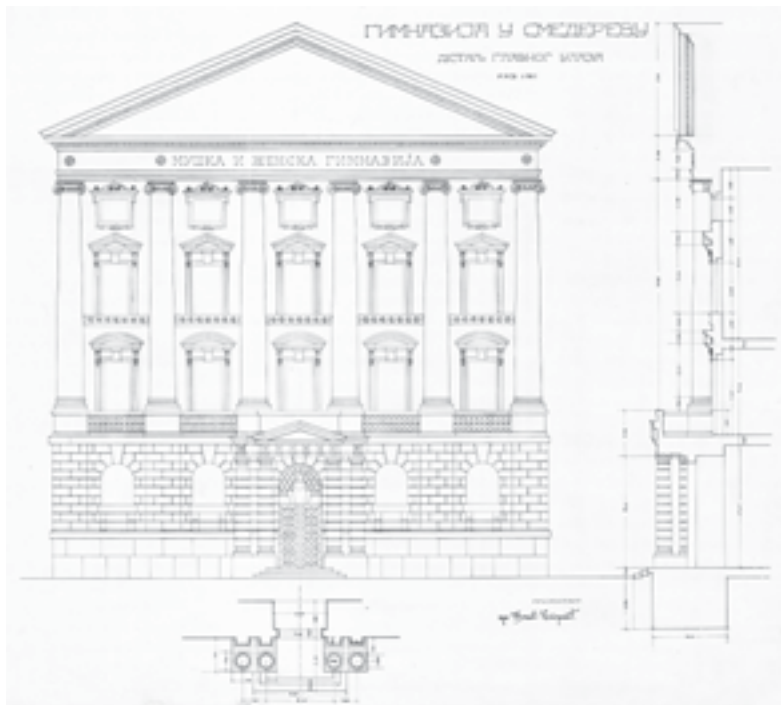

Сл. 4. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, изглед са угла.

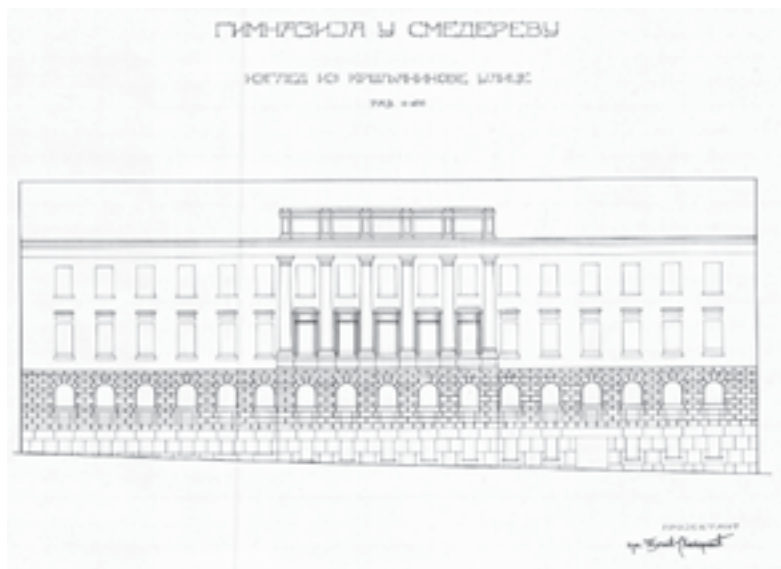
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

је варијанта где је овај централни део постављен на углу. Замишљено је да објекат има приземље, високо приземље и два спрата (трећи спрат је планиран само изнад централног дела). Стилски је пројектован у духу академизма (сл. 4).

Фасада приземља је решена рустично, имитацијом камених блокова, а низ прозорских отвора је полукружно завршен са наглашеним кључним каменом. Најистакнутији је централни ризалит у чијој је осовини постављен главни улаз наглашен троугаоним тимпаноном. Врло занимљив детаљ представља женска биста постављена изнад самог улаза. Фасадна површина првог, другог и трећег спрата централног дела обједињена је и са шест јонских стубова подељена по вертикали. Сви прозорски отвори су наглашени посебном декорацијом у виду мањих тимпанона, а прозори на трећем спрату флоралном декорацијом. Цео средишњи ризалит завршен је великим троугаоним тимпаноном (сл. 5).

|Сл. 5. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, детаљ главног улаза
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

|Сл. 6. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, изглед из Кршљанинове улице
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

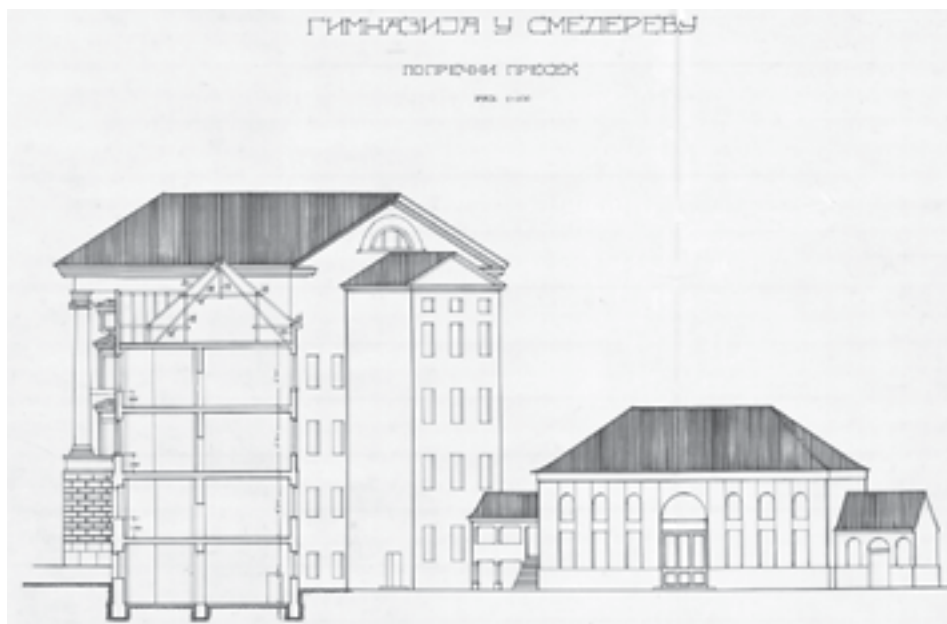
Занимљиво је и фасадно решење једног крила грађевине, које на свом средишњем делу, на површинама првог и другог спрата има плитак ризалит на коме је распоређено шест дорских стубова изнад којих је постављена атика (сл. 6).

Просторна концепција објекта разрађена је у неколико варијанти. Прва варијанта, у којој је главни улаз постављен угаоно, габаритна је и најзахтевнија. Овим решењем архитекта Катеринић је предвидела да у приземљу, осим учионица, буду и просторије за доктора, свлачионице за ученике, купатила и све пратеће просторије неопходне за спровођење централног грејана (сл. 7).

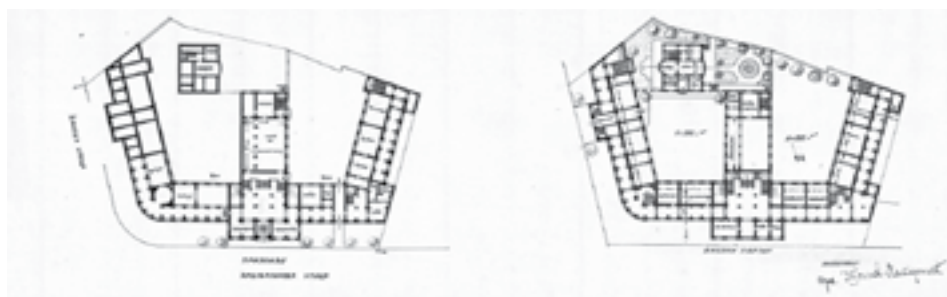
Сл. 7. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, основа приземља. Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

У високом приземљу и на првом спрату налазиле би се учионице, неколико кабинета, библиотека и канцеларија за директора и професоре. На другом спрату планиране су, осим учионица и кабинета, и сала за цртање, сала за певање и велика сала за свечаности. Најзанимљивији део овог пројекта био је пројекат за соколану. Она је требало да буде смештена у дворишту и повезана са централним делом грађевине једним тремом (сл. 8). На овај начин би свим корисницима соколане биле на располагању свлачионице и купатила смештена у приземљу гимназијске зграде.

Сл. 8. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, попоречни пресек гимназијске зграде и соколана.
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

Очигледно је овај пројекат био финансијски изузетно захтеван за реализацију па су израђене још две варијанте којима је предвиђен мањи број просторија. Другом варијантом пројекта предвиђено је да главни улаз у зграду уместо на углу буде смештен у правој линији Кршљанинове улице (сл. 9).

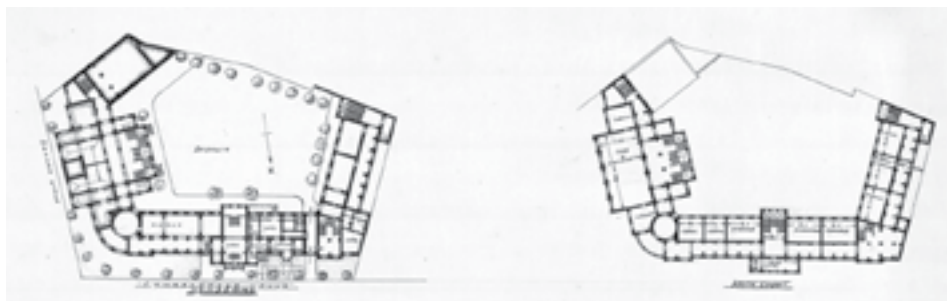

Сл. 9. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, основе приземља и високог партера (друга варијанта пројекта са главним улазом из Кршљанинове улице). Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

Овим решењем није предвиђена градња соколане, већ се на централни корпус са дворишне стране надовезује сала за гимнастику. Изнад ње је на другом спрату смештена сала за свечаности. Остале

просторије су биле распоређене за учионице, кабинете и неколико канцеларија. Сале за певање и цртање биле су предвиђене на трећем спрату изнад централног дела грађевине (у поткровљу) и биле су доста мање него што је то било предвиђено претходним пројектом.

Последњом, трећом варијантом пројекта предвиђено је да главни улаз буде постављен у Ђаковој улици (сл. 10). Нема дворишних објеката нити корпуса који би се надовезивали на главну зграду, а за потребе соколане или сале за гимнастику која је овде планирана у оквиру објекта на крају десног крила. Предвиђено је да сала за свечаности буде на другом спрату централног корпуса зграде, док су друге просторије предвиђене за учионице и кабинете (приметно је да нема просторије за библиотеку, доктора, свлачионице, купатила итд.). Видимо да све три варијанте пројекта Јованке Бончић Катеринић предвиђају да Основна школа (подигнута 1904. године), а која је откупљена и дата Гимназији на коришћена, буде инкорпорирана у нови објекат.

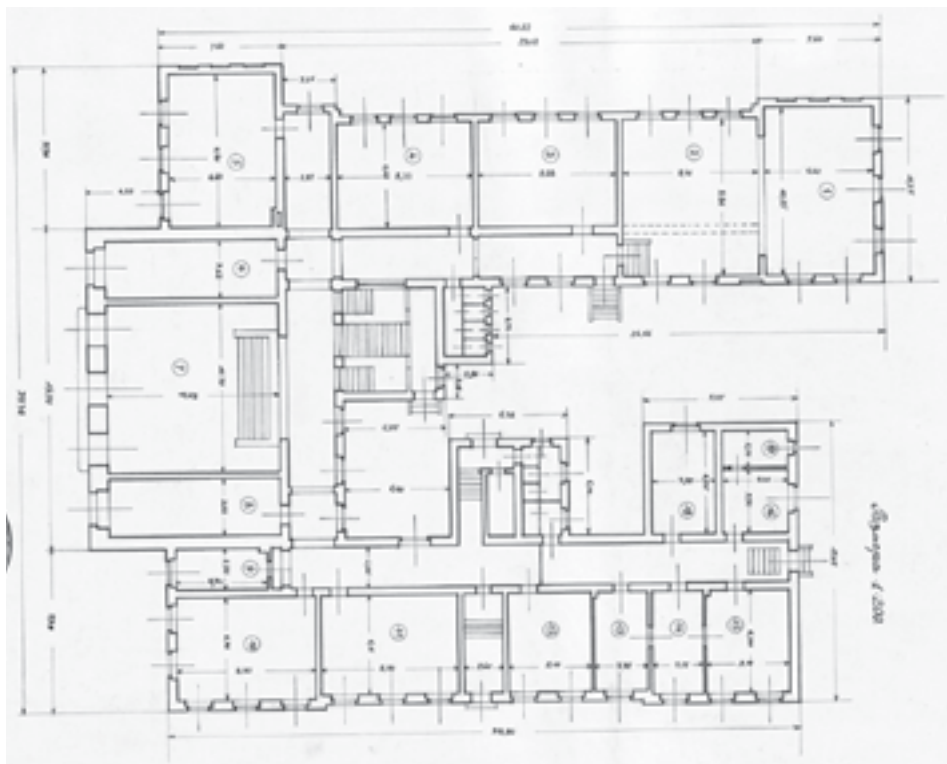
Сл. 10. Арх. Јованка Бончић Катеринић, Пројекат Гимназије у Смедереву, основе приземља и другог спрата (трећа варијанта пројекта са главним улазом из Ђакове улице). Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

Оваква замисао била је водећа и при изради новог пројекта, који нам је данас недоступан и чији нам је аутор непознат, а који је реализован 1934/35 године. Тадашња постојећа гимназијска зграда (некада Основна школа) постала је лево крило новоподигнуте грађевине. Од изведеног пројекта, нама су данас доступни технички цртежи прочеља, приземља и спрата, који су вероватно урађени за време Другог светског рата, а на основу главног пројекта (сл. 11. и 12).²²

22 АЈ, Исто. Да су ови нацрти урађени на основу главног пројекта може се закључити и по натпису који се налази у левом горњем углу нацрта основе првог спрата, а који гласи: „Изглед пре рата; 1934. године“. Такође, претпостављамо да су урађени за потребе оправке зграде Гимназије након експлозије муниције 1941. године, у којој је гимназијска зграда претрпела изузетно велика оштећења.

|Сл. 11. Гимназија у Смедереву, цртеж pročеља, вероватно цртано на основу главног пројекта (претпостављамо за потребе Изванредног комесаријата за обнову Смедерева)
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

|Сл. 12. Гимназија у Смедереву, основа приземља, вероватно цртано на основу главног пројекта (претпостављамо за потребе Изванредног комесаријата за обнову Смедерева)
Извор: АЈ, МГ, VII- 051- Гимназија у Смедереву II/3

Изведени пројекат је у свему скромнији (и просторно и стилски) од претходна четири понуђена решења. Подигнути објекат, кога чине приземље и спрат, и данас постоји (сл. 13).

|Сл. 13. Гимназија у Смедереву данас
Извор: Лична архива

Главна карактеристика му је централни истурени део на који се надовезују бочна крила, дајући згради форму ћириличног слова „П“. Дуж крила и у приземљу и на спрату распоређене су учионице док је простор на првом спрату, изнад улазног хола био предвиђен за свечану салу. За разлику од претходног пројекта из 1929. године, овим пројектом нису предвиђени гимнастичка сала, кабинети, канцеларије, сале за музику и цртање, као ни већи број пропратних просторија. Када је саграђена, зграда је могла да прими 700 ђака и на њено подизање потрошена је сума од 1.800.000 динара.²³ Стилски је компонована у еклектичком духу, применом елемената преузетих из класичне и ренесансне архитектуре са сецесијским детаљима. Фасадна површина приземља обрађена је рустично са наглашеним хоризонталним фугнама. Јак подеони венац дели површину приземља и спрата. Шест снажних дорских стубова, који носе веома разуђену атику, представља најдоминантнији елемент читаве фасаде. Површину између њих заузели су велики прозорски отвори завршени полукружном архиволтом, који својим изгледом кореспондирају са три улазна отвора у приземљу.

23 АЈ, Исто.

На самом врху атике налазе се две полулежеће скулптуре. Сецесијски детаљи огледају се у флоралним мотивима којима су обogaћена правоугаона поља постављена изнад сваког прозорског отвора на другом спрату оба крила. Дух академизма највише се може уочити у организацији простора, јасној подели фасаде на зоне и сразмерном умножавању декорације у односу на спратност објекта.

У погледу примене принципа архитектуре академизма, смедеревска Гимназија се не разликује од осталих основношколских и гимназијских зграда подигнутих у региону крајем деветнаестог и у првих неколико деценија двадесетог века²⁴. Насупрот овоме, ми морамо подвући да по стилском решењу фасаде она доста одступа од других гимназијских зграда подигнутих у истом временском оквиру у градовима по величини сличних Смедереву. Тако се архитекта Д. Маслаћ при пројектовању гимназијске зграде у Чачку определио за примену националног стила, чему је прибегао и локални архитекта Петар Јовановић приликом подизања Гимназије у Великом Градишту 1930. године²⁵. Национални стил, додуше у модернизованој варијанти примењен је и при обликовању фасада гимназијских зграда у Врању и Сремској Митровици 1933. године²⁶. Насупрот њима, смедеревска Гимназија завршена 1935. године, не одликује се „националним“ стилским слогом, већ применом елемената класичне и ренесансне архитектуре. По сличном принципу (академска форма обликовања и примењени елементи ренесансне архитектуре) пројектована је и гимназијска зграда у Смедеревској Паланци из 1928. године. Јасно је да се приликом осмишљавања гимназијске зграде у Смедереву нису примењивали важећи трендови при стилском обликовању (тада, осим националног стила, који се од тридесетих година већ повлачи на маргине архитектонске праксе, све већи број објеката поприма одлике модернизма, чији ће златни период тек уследити), већ су се као репери постављали неки други приоритети. Ипак, не смемо изоставити и чињеницу да се зграда Гимназије, како урбанистички тако и стилски, добро уклопила у већ постојећи градитељски фонд међуратног Смедерева.

24 О овоме види у: А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма*, Београд 2005, 312–313, 332.

25 Исти, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX средина XX века)*, Београд 1997, 146–147; О националном стилу у српској архитектури види још у: Исти, *Византијско градитељство као инспирација српских неимара новијег доба/Byzantine architecture as inspiration for Serbian New Age architects*, САНУ, Српски комитет за византологију, Београд/Belgrade 2016.

26 Исти, *Један век...*, 179; Исти; „Примери архитектуре српског националног стила у Врању између два светска рата”, *Врањски гласник XXVIII*, Врање 1995, 67–80; Исти, „Архитекта Момир Корунковић, пројектант зграде Митровачке гимназије”, *Сунчани сат* 6, Сремска Митровица 1996, 195–203.

ПРОБЛЕМИ АУТОРСТВА

У светлу свега досада изложеног можемо још једном подвући да пројектант зграде смедеревске Гимназије нама још увек није познат. Упркос овоме, све чешћи су наводи, и у стручним круговима, а као последица тога и у широј јавности, да је аутор објекта архитекта Милорад Рувидић.²⁷ Прво довођење у везу архитекте Рувидића и гимназијске зграде у Смедереву начинио је Богдан Несторовић у свом прегледном чланку из 1974. године, *Преглед споменика архитектуруе у Србији XIX века*, у коме је навео следеће: „Гимназија, грађена по скицама архитекте Милорада Рувидића, али је непознат аутор главног пројекта. Започета је 1913. године, а завршена између два светска рата“.²⁸ Иако су две чињенице, да је аутор главног пројекта непознат и да је Гимназија подигнута између два рата, неоспорне, ипак тврдња да је изградња започета 1913. године нема основа. Овај аутор је касније кориговао своје наводе па је у рукопису *Архитектура Србије у XIX веку* (који је био похрањен у архиви САНУ и објављен након његове смрти 2006. године) навео: „Рувидићу се приписује и пројекат за школу у Смедереву; за ову школу могао је он израдити само скице 1913/14 године, али је зграда изведена после Првог светског рата по пројекту непознатог аутора“.²⁹ Овим тврдњама нема се шта замерити. Међутим, узевши Несторовићеве наводе из 1974. године као полазну тачку, највише забуне око ауторства зграде унела је Душица Живановић у монографском делу *Милорад Рувидић живот и дело*, издатом 2004. године. Она тврди следеће: „Најзначајнији у целини сачуван пројекат арх. Рувидића јесте пројекат за смедеревску гимназију (...). У архиву Југославије, сачуван је пројекат за нову гимназијску зграду у Смедереву, на коме је потпис пројектанта – Мил. Вукшићева, арх. Датум на пројекту је 4. јуни 1914. године. На основу упореде анализе рукописа на сачуваном пројекту за нишку Гимназију, чији је аутор архитекта Рувидић, и рукописа на пројекту за смедеревску Гимназију, можемо констатовати да је у питању иста особа. На свим сачуваним листовима пројекта за смедеревску Гимназију, наслове и бројеве листа исписао је арх. Рувидић на немачком језику, црвеном оловком (...). Изнесене чињенице указују на претпоставку да је арх. Рувидић радио скице за зграду смедеревске Гимназије, вероватно 1912. године.

27 Д. Живановић, н. д., 97, 128.

28 Б. Несторовић, н. д., 166.

29 Исти, *Архитектура Србије у XIX веку*, Београд 2006, 356.

Пројекат је после његове смрти, разрадила и презентовала, арх. Милица Вукшићева³⁰. Ове изнесене тврдње имају неколико озбиљних недостатака. Први недостатак је навођење да је аутор пројекта арх. Рувидић, иако је сам пројекат потписала Мил. Вукшић. Ми морамо подвући да се у пракси подразумева да је аутор пројекта архитекта чији се потпис налази на самом пројекту. Иако не оспоравамо могућност да је Рувидић заиста урадио скице и да га је изненадна смрт (1914. године) омела да их заврши, те да их је Вукшић само разрадила, а у прилог овоме иде и чињеница да она заиста није позната као архитекта који је реализовао веће пројекте, ипак неоспорно је да се пројекат приписује ономе ко га је потписао. Други недостатак тврдње да је Рувидић аутор смедеревске Гимназије, ауторке Живановић, представља чињеница да приликом изношења оваквих ставова она није спровела компаративни метод тј. није урадила упоређивање приложеног пројекта са изведеним стањем на терену. Када се упореди пројекат Мил. Вукшић са изведеним пројектом тј. постојећом зградом Гимназије, јасно је да између њих не постоје никакве додирне тачке (сл. 2. и 13).

Овде се морамо осврнути и на наводе да је арх. Рувидић аутор скица за Основну школу у Смедереву из 1904. године која је касније постала лево крило новоподигнуте гимназијске зграде (слика 1).³¹ Иако у стручној јавности још увек нису изнети докази који би поткрепили ове наводе, чак и да су они тачни тј. да је Рувидић аутор скица за зграду Основне школе, неопходно је указати на чињеницу да он није аутор главног пројекта за овај објекат. Аутор пројекта ове зграде још увек није познат. У прилог овоме иде и чињеница да је Милорад Рувидић у писму декану Техничког факултета 1905. године поднео преглед својих стручних радова све до 9. октобра 1905. године. Међу наведених 28 објеката које је до тада пројектовао не налази се зграда Основне школе у Смедереву.³²

Међу ауторима који су неправилно извршили атрибуирање гимназијске зграде у Смедереву налази се и Д. Маскарели, која у свом чланку

30 Д. Живановић, н. д., 97.

31 Нађа Куртовић Фолић у Плану заштите непокретних културних добара у ГУП-у Смедерево 2005. године у поглављу *Анализа Градитељског наслеђа* наводи следеће: „1904. године изграђена је зграда Основне школе у самој чаршији, иза цркве Св. Георгија, са главним изгледом из тадашње улице Св. Саве. Скице је вероватно радио архитекта Милорад Рувидић“ О овоме види у: Д. Живановић, н. д., 97.

32 Овај документ који се чува у Архиву Србије, Душица Живановић је приложила у свом делу *Архитекта Милорад Рувидић живот и дело*, Београд 2004, 96–97.

О делатности архитектке Јованке Бончић Катеринић објављеном 2003. године, ауторство зграде Гимназије у Смедереву приписује управо арх. Јованки Бончић Катеринић.³³ Упоредивањем пројеката ове архитектуре са стањем на терену можемо у потпуности одбацити ове тврдње.

ЗАКЉУЧАК

Даља истраживања о згради Гимназије у Смедереву неоспорно треба наставити и у будућности. Најпре их треба усмерити ка грађи која се чува у Архиву Југославије у фонду Министарства просвете Краљевине Југославије као и у фонду Краљев двор у коме се могу пронаћи подаци од изузетне важности за међуратну уметност уопште, а посебно за историју архитектуре. Такође, ради евентуалних нових сазнања неопходно је прегледати и фонд Краљевске банске управе, Просветно одељење у Архиву Војводине. Спровођење додатних истраживања неопходно је не само ради покушаја утврђивања аутора главног пројекта овог значајног објекта већ и у циљу бољег схватања целокупног међуратног периода смедеревског градитељства. Зграда Гимназије и урбанистички и стилски уобличио је и дала снажан печат обимном градитељском фонду насталом између два рата те би се проширивањем сазнања о овој грађевини, о њеној историји и архитектури, допринело стварању јасније слике и боље валоризације целокупног архитектонског наслеђа Смедерева.

Белешка о аутору

Данијела М. Милошевић
Историјски архив у Смедереву, директор
Контакт: direktor@arhiv.org.rs

33 Д. Маскарели, н. д., 217.

ЛИТЕРАТУРА

Вукоичић, Петар, „Трг Републике у Смедереву. Генеза урбане форме“ у: *Споменици Смедерева и Браничева 1*, Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево, Смедерево 1997, 141–181.

Ђорђевић, Ненад, *Летопис Смедеревског здравства – 150 година болнице у Смедереву*, Општа Болница „Свети Лука“ Смедерево, Смедерево 2017, 100–101.

Ђурић-Замоло, Дивна, Грађа за проучавање дела жена архитеката са Београдског Универзитета генерације 1896–1940. године, *ПИНУС Записи 5* (Београд), 1996.

Живановић, Душица, *Милорад Рувидић живот и дело*, Орион-арт-Београд, Филозофски факултет – Приштина, Архитектонски факултет – Београд, Београд 2004.

Кадијевић, Александар, *Византијско градитељство као инспирација српских неимара новијег доба/Vyzantine architecture as inspiration for Serbian New Age architects*, САНУ, Српски комитет за византологију, Београд/Belgrade 2016.

Кадијевић, Александар, *Естетика архитектуре академизма*, Грађевинска књига, Београд 2005.

Кадијевић, Александар, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX - средина XX века)*, Грађевинска књига, Београд 1997.

Касалица, Владислав, Архитектонски ансамбл Трга Републике у Смедереву, *Гласник ДКС бр. 16* (Београд), 1992, 168–169

Маневић, Зоран, *Лексикон српских неимара*, Грађевинска књига, Београд 2008, 187.

Маскарели, Драгиња, О делатности архитекте Јованке Бончић Катеринић, *Лесковачки зборник XLIII* (Лесковац), 2003, 217–222.

Милошевић, Данијела, „Проблеми заштите старог језгра Смедерева“, у: *Стара градска језгра и историјске целине. Проблеми и могућности очувања и управљања*, ур. М. Грозданић и С. Димитријевић Марковић, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2013, 132–144.

Милошевић, Данијела, „Зграда Царинарнице у Смедереву – историјат градње“, *Смедеревски зборник 5* (Смедерево), 2016, 173–185.

Милошевић, Данијела, „Смедеревско архитетурно наслеђе Николаја Петровича Краснова“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности 42* (Нови Сад), 2014, 231–247.

Митровић, Гордана, Топографија градитељског наслеђа Бање Ковиљаче, *Гласник ДКС 23–24* (Београд), 1999–2000, 99–105.

Митровић, Душан, *Смедерево у Дунавској бановини*, (мастер рад), Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2012, 23.

Митровић, Душан, *Сто педест година школе у Лугавчини*, О. Ш. „Бранко Радичевић“ Лугавчина, Лугавчина 2015.

Несторовић, Богдан, „Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века“, *Саопштења X* (Београд), 1974, 141–169.

Срејић, Данијела, „Архитектура Смедерева од 1918. до 1945. године“, *Смедеревски зборник 2* (Смедерево), 2009, 121–143.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Аноним, Службене објаве, *Српске Новине*, 1. 1. 1904, 2.

Аноним, „Дозиђивање гимназијске зграде у Смедереву“, *Глас Подунавља (Смедерево)*, 21. 1.1934, 3.

Аноним, Вести, *Дунавски гласник (Смедерево)*, 5. 5. 1934, 4.

Аноним, „Сутра се освећује камен темељац гимназије у Смедереву“, *Правда*, 6. 5. 1934, 12.

Аноним, „Освећење темеља за нову зграду Гимназије у Смедереву“, *Правда*, 6. 5. 1934, 8.

Аранђел Стефановић, „Гимназија и Основна школа“, *Глас Подунавља (Смедерево)*, 6. 5. 1934, 2.

Аноним, „Јуче је освећен камен темељац Гимназије у Смедереву“, *Политика*, 7. 5. 1934, 5.

Аноним, „Освећење темеља нове гимназијске зграде у Смедереву“, *Време*, 7. 5. 1934, 5.

Аноним, „У албум г. Аранђелу Стефановићу. Позивање учитеља на демонстративно одсуствовање са свечаности освећења јесте некултуран чин.“, *Дунавски гласник (Смедерево-Ковин)*, 12. 5. 1934, 1.

Аноним, Кроз нашу земљу, *Политика*, 12. 9. 1934, 8.

Аноним, „Време“ кроз Бановине, *Време*, 19. 9. 1934, 8.

Аноним, Наше вести, *Глас Подунавља (Смедерево)*, 30. 12. 1934, 4.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИВОРИ

Архив Србије, Фонд Министарство Грађевина, Фасцикла 4 (1909–1913)

Архив Србије, Фонд Министарство Грађевина, Фасцикла 5 (1914–1916)

Архив Југославије, Фонд Министарство Грађевина, VII–051 – Гимназија у Смедереву II/3

СКРАЋЕНИЦЕ

АС – Архив Србије

АЈ – Архив Југославије

ДКС – Друштво конзерватора Србије

ЗЛУ – Зборник за ликовне уметности

МГ – Министарство грађевина

Summary

Danijela M. Milošević

THE ARCHITECTURE OF THE GYMNASIUM IN SMEDEREVO - BETWEEN THE UNEXAMINED AND THE WRONG ATTRIBUTIONS

Gymnasium in Smederevo, just over six decades after its establishment, and after many moving due to insufficiently suitable urban facilities, received a building in 1934, specially designed for its own needs. Plans for building new Gymnasium first appeared in 1911. The idea was to start construction of a new school building in 1913, which would fulfill all the necessary conditions for unhindered teaching. This idea did not exist, and during the next 23 years until the beginning of its realization, three projects for raising a new facility were made. The first project was done in 1914 by architect Milica Vukšić and the other (in three variants) in 1929 by architect Jovanka Bončić Katerinić. None of these two projects have been implemented. Gymnasium was erected in 1934/35 according to the projects of an unknown author. Although in the narrow professional as well as in the wider cultural publicity, the authorship of this building is attributed to architect Milorad Ruvidić, for now such claims must be rejected and underlined that the author of the Smederevo gymnasium building is not yet known to us. The implementation of further researches is necessary not only for attempting to identify the author of the main project of this important object, but also in order to better understand the entire interwar period of the Smederevo construction. The building of the Gymnasium gave urban and stylistic shape and a strong signet to the voluminous building fund originated between the two wars, so by the expanding knowledge about this building, its history and architecture contributed to create a clearer picture and better valorization of the entire architectural heritage of Smederevo.